

KARİR TÜRK HALK İNANÇLARI

Bu yazımızda 10-11 Haziran 2006 tarihleri arası Bingöl'de yapılan 1. Bingöl Sempozyumunu münâ ebeti ile gittiğimiz Bingöl'de derleme imkanı bulduğumuz halk inançlarını ele almaya çalışacağız. Bu eyahatte; Zaza ve Kırmançlardan Suni Hanefi ve Şafii, Alevi inancılı Mü lüman ke imden kim elefle götü mek imkanı bulduk Alevi Kafir; e ki j imlefi Şirvan, Neafgon, Darabi gibi olan 8-10 köy ve mezradan meydana gelmi ti. Kafir bölge inin çok ihmal edilmi liğini gafipliğini anlatabilmek için "Kafir Allahlıkların, Allah'a yakın olanların yöfe idir" gibi ifadeler kullanılır. Bingöl'ün Adaklı'na bağı olan bu bölge Bingöl'ün kuzey bölge indedir. Aktarmaya çalışacağız bilgileri ağırlıklı olarak bu bölgeden olmakla, Bingöl'ün diğeri ke imlefi ve bu arada genel Bingöl halk kültürü ile yorumlar da yapmaya çalışacağız.

Yazımıza Faruk Nafiz Çamlıbel'den bir dörtlükle başlamak iştiyoruz.
"Ba ka sanat bilmeyiz kafirımızda dururken
Yazılmamı bir de tan gibi Anadolu'muz.
Arkada ! Biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun ayrıyor yolumuz."

Kafir'de Deşim Zazaca'ı kullanılmaktadır. Her ne kadar Kürt kültürel kimliğinin olu tutulmuş anda teofik gayret götufen arkadaşlarımız Zazaca ve Kırmançca'nın Kürtçe'nin iki ayrı lehçesi ve Deşim Zazaca'ı ile Zazaki ve Dımılı'nın Zazaca'nın farklı ağızları olduğunu öylüyor olalar da, bir ekilde fikrini öğfenme imkanı bulduğumuz birçok Zaza dö tumuz, Zazaca ile Kırmançcanın farklı cümle yapısı ve kelime hazinesi olduğunu her Zazaca bilen Kırmançayı veya her Kırmançca bilen de Zazaca'yı anlayamadığı bu arada Zaza ağız farklılıkları gerçeğinin ve birbirlerini anlayamayan Zaza ke imlefin de bulunduğunu ifade ettiler. Bizim muadımız dilci değilken, ayrıntılı dil bilgisi vermek değildir. Yerel dilenin dağılımına dair mevcut olan götü ayrılıklarında herhangi birinin yanında veya kafirinde olmak da değildir. Bizim için bu yaklaşımların hepsi aygındır. Bu kısaca açıklamayı halk inançlarına dair bilgi vereceğim halkın, varsa bir tane onu yapabilme adına yaptık. Uygulana gelen feşim kültür politikalarının bilhassa ulu devlet boyutunun bu derece ele tiftildiği ve bizim de yer yer ve bilhassa bazı bakımlardan teofisi ve uygulamalarına katılmadığımız bir projesi, çok feali tmi gibi avunmak iştiyemeyiz. Her eyi bütün candanlığı ile benimle paylaşan dö tların hatıra ma da aygı ızlık yapmak iştiyemeyiz

Yazımıza bu işmi yefi imize öğfetmen evinde görevli bir arkadaşın açıklamaları ebep oldu. Bu arkadaş Bingöl Alevi Zazalarının ya adıkları bölge Kafir bölge idir. Diyordu. Konuyla ilgili bu ilk bilgileri 40 yaşındaki Abidin beyden aldık. Verdiği bilgilerde; Bingöl Alevi Zazalarının Tunceli Zazalarının dilini anlamadıklarını öylüyordu. Bingöl'ün Alevi ve Şafii Zazası birbirlerini anlardan aynı dili konularlar. Heşer Baba, Şeker Baba, Kafa Baba, Şehidi Deşti/Kafa Şehit, Kafir Baba, Alevi Zaza halkın ziyafet yerleridirler. Bunların heşine halkımız giderler. Bunların mekanından getirilen ta ve ağaç parçaları teberfüktür. Bunlar Cuma akamları eve getirililer bunların buldukları yerlerde abaha kadar ık yakılır. Bu teberfükle özel bir torbanın içinde evde bir kö ede bulundurulur. Bu arada evin güneye bakan yönüdür. Bunların ıklandırılması mum yakılarak veya elektirik ığı ile yapılır. Hıta olan kimenin başucuna ifa olma işti için şılklar ulatının içifildiği de olur. Bunları dinlerken

Haka ya'da çadırın güneydoğuya bakan üst köşesine asılan, kötülükleri defeden iyilikleri celbeden teşimlediğimiz farklı isimlerle alılan tılsımın hatırladım.

Abidin'i dinlemeğe devam ediyoruz; Biz Alevi Zazalar Güne doğunca Şeker Baba ve Gündüz Baba gibi Babalara döneriz. Bizde güne inancı Muhammedin nuru olarak kabul edilir. Biz dua ederken, "12 İmam Yardımcın olsun", "Hazreti Hızır yardımcı olsun" bu arada "Şeker Baba yardımcı olsun", "Şeker Baba şana şıpe olsun" da deriz. Tabii evvela yardımı Allah'tan isteriz. Dualarımızda "Biz Şeker Baba şana yalvarıyoruz şen de Allah'a yalvar" deriz. Biri bize fenalık yaptığı için kavgı yapacak olsa, "Ya Allah, Ya Kâfir Baba şen bunun cezasını ver" deriz ki, ilkin Allah'ın ismi anılır. Başka bir ifade ile Allah'tan ve Babalardan aynı anda istenilir işte bulunulur. Yemin ve dualarımızda Ehli Beyt çok önemlidir. Muharrem ayında 12 ayrı 1 gün oruç tutarız. Fatma Ana için 1 gün oruç tutarız.

Baba olan Alevi inançlı Zaza, babasının o yılki oruç borcu için oruç tutarak öder. Babasının kurban borcu varsa, kendi kurbanını keserken babasının işini de alır. Alevi inançlı Müslüman Zazalarda oruç duaları gülbengler ve aile cem duaları Zazaca ve Türkçe okunur, dualardan sonra "amin" anlamında "Allah Muhammed Ali niyazları kabul ola" deriz.

Bingöl Alevi Zazalarında eğe başılmaz, eikte melaikelefin olduğuna inanılır, eikle beş mele ile geçilir. Eikle ilgili bu inanç Türk kültürü halkların hangi mezhepten olduğu ile ilgili genelinde vardır ve bize göre eviyeyi temelli bir inançtır.

Bingöl Alevi inançlı Müslüman Zaza halkı yemin ederken, "Şeker Baba ahidim olsun bunu ben yapmadım", veya "bunu ben yaptım Şeker Baba beni çarptı" der. İnanca göre Şeker Baba Çanakkale şavaına Çift Balı Ak bir Kaptal olarak katıldı Mehmetçigin yanında dümana karşı şava mıdır. Çift Balı Ak Kaptal motifinin halk inançlarımızda bu defeye bafız yer almı olduğu başka bir teşpit hatırlamıyoruz

Kâfir Bölgesi Alevi Zazalarında her Cuma akşamı Ceminde Türk Ordu'na, Atatürk'e, ana ve babaya dua edilir. Her güne doğu unda Alevi Zaza ana ve babasına da dua eder. Daha sonra diğer kaynakların verdikleri bilgiler münabebet ile teker teker döneceğimiz üteşpitleri de yaptık; Alevi Zazalarda çift hanımla evlenen erkek ceme alınmaz, seyidin çocuğu muhakkak Seyyid çocuğu ile evlenir. Seyyid de olsa Alevi Zaza, Yola uymak durumundadır, aksi halde talipten kritik alır. Seyyidin erkek çocukları gibi kız çocukları da seyittirler. Seyyidin bir iki değil bütün çocukları seyittir. "Yılan yavruyu zehir iz olmaz" tabiri vardır.

Hakan Bekta Dede ile de kısa bir görüşme fırsatı bulduk. Bildirimi dinledikten sonra görüşme talebi bu samimi şandan geldi. Bildiri konum "Bitli-Bingöl Yöresi Gönül Efesi ve Üryanlık" dı. Hediye ettiğimiz kitaplarda ve yaptığımız açıklamalarda her zaman olduğu gibi kimliği ırk veya kavimle değil kültür ile izaha çalışıyorduk. Sohbetimiz üryanlıktan açıldı. Kendisi Baba Meşurlu Ocağı'ndandı. Yaptığı açıklamada; Dede talibin bulunduğu köylerin genellikle dilini konur. Meşela Baba Meşurlulardan Varo-Doğcular, İçmeler, Doğanca, Kaptaldere köylerinin dedeleri Zazaca konur. Kıgı, Kâfir, Doluçay dedeleri kıfmanca konur. Sütlice dedeleri Zazaca konur. Heri Hofmekli olmasına rağmen bir kıymı Kıfmanca ve bir kıymı da Zazaca konur. Aktardığımız bilgilerin arşında bazı ince farklılıkları okuyucunun ağıdığını bırakıyordum. Bazı bilgiler tercih üzgecinden geçiyordu ki, bunu farkında olmadan aktarıırken ben de yapıyor olabilirim

Ha an Bekta Dede'ye alevi tefekküründeki dünyanın kozmogoni ve kozmoloji ine dair sohbet etmek i tiyorum . “Dünyayı yoktan var eden Allah'tır” demekle yetiniyor. Hz. Ali, adem Alehi elamla birlikte vardı derken bulunduğumuz yer kalabalıkla ıyof Devriye'ye dair sohbet imkanı bulamıyoruz. Mezar mimarisi inden öz açıyoruz, Koçlu-Koyunlu mezar geleneklerinin olmadığını öğreniyoruz. Aynı ofuyu Solhan tarafının Şafii inançlı Zazalarına da ofdum, onlar da da olmadığını öğrendim. Bu tarz mezar yapımı bölgede daha ziyade Tunceli Alevi inançlı Mü lüman Zaza halkta vardı.

İlginç bir te pitimizde Nevruz konu unda oldu. Solhan yöre i Alevi Zazaları Nevruz/Yenigün kutlamaları yapmamaktalar. Özellikle ya lı ku ak bu inancın Ate peş tlefe ait olduğu öyleyip televizyon programlarından fahaız olmaktadır. Solhan'da Hazar aş köyünde, Göl Mezarında içinde yüzen adacıkları bulunduğu bir göle gittik Buşa ı hakikaten Hakkın harika ı bir yer. Buradan dönerken, alevi Zazalar ile Suni inançlı Zazalar arfa anda yava yava evliliklerin ba ladığını öğreniyoruz.

Bu arada dede-talip ili kilefine değiniyoruz, Ha an Bekta Dede; dede talip ile evlenemez, evleniş i e dede de oş a dü kün olur..Alevi dü künlük kuffalarında gev eme vardır. E ki di iplini bulamıyoruz. Zamanımızın arıları Dedeliği maaleş ef yozla tırdı. Cemlemize cemaat olarak inanç garibanları katılıyor. Alevi keş ime ortak buyruğun getirip götürülecekleri konu unda net bir açıklama yapmayan Ha an Bekta Dede, Alevilik ile Sünnilik arfa ndaki farkları ıralayınca ben Sünni olmama rağmen Alevi'den farkımı göremedim diyorum. Ehlibeyt'i ve Hz. Ali'yi evme ve onları evmeyenlere yüz çevirme konu unda ben neden geri kalmı olayım ki. Aleviliği, Bekta ilik ve Kızılba lıktan farklı gören Ha an Bekta Dede, bunların Türkçe konu arak Türk kültürünü yadıkları kanaatindedir.Farklı bir kültür in aa etme gayfeti burada da göze çarpıyor. Bu arayı içeri inde olanlar belki de haklıdır. Türk milli kültürü bir ıfka veya kavme mal edilmek i tenilmi i e, doğal olarak tepki toplama da olabilir. O'na göre Ali Ellahiler Hz. Ali'yi Allah olarak kabul etmektedirler.

Alanımızla ilgili akademik çalı ma yapan tek arfa tırmacı Lamia Levent'ti “Bingöl ve Çevre inde Ziyafet ve Ziyafet Yerleri ” isimli ma tıf tezinde Bingöl merkez ilçe ve merkeze bağı köylerde türbeleer etrafında geli mi olan inançları incelemi ti. Bu incelemede Şeyh Ahmet' çift üferken öküünün yanına bir ayıyı ko abilmektedir. Anadolu' da a lana, geyiğe, yılana , duvara, kayaya hükmeden ulu zatlarla ilgili te pitler yapılmı tı, Lamia Levent'in yaptığı te bit ile alan zenginlik kazanmı tı. Şehit türbeleeri ile ilgili olarak bizim yaptığımız bu bölgeden te bitleer de zenginle tifilmi tı. Şehit Aş ker, ayrıca Şehit Aş kerler, Zufab, Kırmızı Pınar Suyu, Sarung, Lem-i Şehit, Şeker Baba ve diğereleeri bunlardan bazılarıdır. Bingöl'ün Yamaç Köyü'ndeki iki ehitten biri i erkek diğeri i e bayandır.

Rüyaya girerek türbeş inin yapılmı nı i temek, onayı olmadan türbeş inin yerinin değı tırmı ine tepki vermek, ziyafet yerinin uyundan ve toprağından çe itli hacetleer için i ifade edilmiş i, Ulu zata ait a anın ve kavuğun hikmetinin olma ı, ulu zatların mezarlarının yük ek yerlere defnedilmiş i, köye ve dağa ulu zatın i minin verilmiş i, ulu mekanlara çaput bağlamak ve ta yapı tırmak, bu türden yerlerde embolik be ikleer yaparak bebek talebinde bulunmak, ulu makamların çok yakınlığına kada at ıtında gidilmeyeceği , Farklı zamanlarda farklı yerlerde görülebilmek hikmetini gö terebilmek, haş taları cinleerden kuftarmak, Şeyh Alaaddin Korkutata örneğinde olduğu gibi geleceğe dair olayları tahmin edebilmek gibi hallefin Bingöl ulu zatlarında da olduğunu arfa tırmacı te bit edip çalı ma almı tı. Geçmi in Anamaygıl olarak bilinen ve günümüzde de Ye il Safıklılar olarak tanımlanan, fahmete göcmü olan ulu zatların günümüzde ş ava an aş kefin yanında yer almı olduklarını Bingöl inançlarında da görmekteyiz. Bunlar bu çevrede “Ye il-Beyaz Safıklılar”

olarak bilinmektedirler. Bu ekilde Ruş i tilâ ma kar 1, İ tiklal ş ava ma, Kıbrı ş ava ma katılımı olan ulu kim elefin menkıbeleri anlatılmaktadır. Karfa Baba, Şeyh Süleyman Kurfi bunlardan bazılarıdır. Sultan Kubey i örneğinde olduğu gibi bazılarının türbeş inin etrafında tavaf edilmektedir. Keza Sultan Kuteybi'yi 7 defa ziyaret edip kurban keş enlerin Beyti ziyaret etmi evabı aldıklarına inanılır Türbelerle ilgili yeni bir uygulama ekli olarak, Şeyh Mu tafa örneğinde olduğu gibi, ziyaretçiler türbenin örtü ş unden hacetleri ş için parça keş ip alabilmektedirler.

Bingöl'ün Büyükba köyündeki Karfa Baba, kendi ine gelmeş ini ş temediği ziyaretçiye uğultulu ve iddelli füzgar gibi ş e ş onfa büyük bir yılan gibi görünürmü . Anadolu'nun diğer bazı türbelerinde de ulu zat gelmeş ini ş temediği a ş ı ve gelinme ekli uygun a ş ı farklı yöntemlerde uyandır. Uğultu ile kendini ifade etme eklini bazı dağlar da da görebiliyoruz.

Şeyh Ahmet'in türbeş ine, bizi Abdurrahman En ş a ş i a ş a ş ı ile götürdü. Bu ş ı Bingöl'e birkaç kilometre me ş afede. Türbenin yakınında bir kış mı ş ki olan bir hayli mezar var. Bunlardan bir kadına ait olan mezar daki me e ağacına geçmi te çaput bağlanımı ş onradan bu ağaç keş ş imi . Biz gidince kapalı olan türbe, Per embe günleri açık oluyor ve adak adanıyormu . Türbenin yanındaki odada ha ş talar birkaç ş aat yatıp ifa buluyorlar. Bu bölge eyh Ahmet Der ş i olarak biliniyor.

Çalı mamızda en geni ş bilgiyi Mu tafa Kurban'dan aldık fevkalade me gul olmaş ina fağmen tevazu gö ş terip, bize kadar gelip geç ş aatlefe kadar yardımcı oldu. Kendi inin bu konudaki bilgi ş i ve yardım ş ever bir aydın olduğu çevre ş e de bilinmektedir. Göfü memizde bilmediğimiz, teyidine ihtiyaç duyduğumuz veya kış men bilgi ş ahibi olduğumuz bir çok bilgi edindik. Mu tafa Kurban Dede, Kufey en Ocağı'ndan Seyyid Mahmudi Hayfani'nin neş linden onun torunudur. Seyyid Mahmud Hayfani 43. neş ilden Hz. Muhammedin ş oyundan gelmektedir. Aleviliği tanımlarken, Muaviye yanlıları Sunni, Ali yanlıların Şii ve bu mücadeleye karşı mayanların da Hafici olduklarını ş öylüyor. Aleviliği ş e, Şiiliğin bir kolu olarak niteliyor. Bekta ş ilik babadan geçmez , hak eden olur, Aleviler if at için Hacı Bekta 'a giderler. Zikir-Dua, Türkçe ş öylemler Türk kültür lülük Hacı Bekta 'tan geli ş . Alevilikte dedenin talibin dilini bilmeş i gerekince o dille hitap edebilme kuş alı, dedelerde ve ocaklar da neş iler içe ş inde ana dilin de ği meş ine yol açmı ş tır. Birinci ku ş aaktan ana dili Zazaca olan bir Ocak'ta ikinci neş ilde anadili hem Zazaca ve hem de Kırmanca olan bir dil yapılanmaş ı geli ş ebilir. Üçüncü neş ilde Zazaca'nın yefini tamamen Kırmança ş e bıraktığını görmek mümkündür. Bütün Alevi Zaza Ocakları ba ş langıç ocağı olarak Ahmet Ye ş evi'yi bilirler. Alevi Zazalar da Dedenin oğlu, otomatikman Dede olurken, kız evlat ş e, "ana" dır. Dede ve Ana muhakkak Seyit ile evlenmek zorundadırlar. Bu kuş ala uymayan Dede ve Ana va ş ıflarını yitirirler. Bu a ş ada Cemlerde verilen dü künlükle ilgili cezalar veya dedelik kurumunun cezalarını geçerlili ği ş kiye nazaran hükmünde kayba uğramaktadır. E ş kiden Cemlerde ş az kuş anır, öpülüp Dede'ye verilir di. Şimdi ş az dü ğünler dahil herkeş tarafından her yefde çalmı ş olmu ş tur. Zekat Hakullah'dır. Rızalillah a ş ın gönlünden kopan lokma ş ıdır. Alevilikte Dede de olun ş a talip ile evlenme olmaz. Na ş ufileş , Hz. Ali'nin Tanfının yef yüzündeki göl ği ş olduğuna inanırlar. Hz. Ali'nin öteki aleme göçü ş unde kendi inin deveye bindirilmeş ini ş te ş onfa tabuttakinin de deveyi çekenin de Hz. Ali olduğu görü lür.

Alevilerde peygamber haktır, Hz. Muhammedin damadı olan Hz. Ali ile ilgili beyanları onun ş ev ği ş i olu ş undandır. Kur'an-ı Kerim haktır, ilaveler yapılmı ş olduğuna dair iddialar vardır. Caferi İnançlı Mü lümanların Kur'anlarında bazı farklılıklar vardır. Bingöllü bir Alevi'ye göre, Hz. Ali Allah de ğildir, peygamber de ğildir, Peygamber ile e de ğer de ğildir.

Alevilerde cuma akşam kiblenin olduğu köyde mumum karışında ailece dua edilir. Her akşam ile gün arasında Çıra Duas yapılır Bingöl Alevilerinde dualar Türkçe yapılır Dualarda; •Sen bizi pirsiz, yolsuza düürme, Sen bizi darından, didarından Hz. Muhammedin efaatinden Hz. Ali'nin kantarından ayrımayasın denir..Alevilerde Cuma akşamları ölü hayır verilir. Bu en son ölen kimsenin hayıdır. Yoksul komular öncelikli olmak üzere komulara yemek ve ekmek verilir.

Bingöl Alevilerinde bir ieba lanırken, mesela hasat yapılırken kurban kesilir ve •Yarabbi bunları sağla yemeğini nasip et gibi dua edilir.Alevi talebini Allah'tan yapar, ulu zatların ziyaretlerinde dua edip istekte bulununca •Allah'ın veli kulusun sende dilemiş de vesile ol denir. Her Alevi köyünün bir tepede, köyünde bir ziyareti vardır. Köy gidilemeyeceği için köylerde de dede ziyaretleri bulunur. Bu mekanların açları kesilmez, buralarda hayvan otlatılmaz, buralarda dua etme mekanlarıdır.

Her dede, her bölgede hizmet veremez, her istediği yere istediği girip görev sürdüremez Her dedenin bir bölgesi vardır. Pir yolda bir defa talibini ziyaret eder. Bu ziyaretlerde dua yapılır, kurban kesilir, durum değerlendirilir. Mürüt 4 yolda bir Piri de erlendirir. Bir Mürüt birkaç Piri denetler, Mürüt de Hac Bekta Dergah denetler, Var ise, Mürütün suç türünden bir durumu Hac Bekta Dergah'na yansıtır. Dergahta; 4 makam ve 4 kapıdan geçmeden bu göreve getirilmez. Pir ve Mürüt Dergah tayin eder Ayrıca bölgesel dergahlar da vardır.

Alevilerde borçlu ile alacaklı arasında ihtilafa veya benzeri çözüm bekleyen ihtilaflara cemde ilgililer karar verirler, suçlu bulunan suçlanır, yol düünü kabul edilir ve dlanır.

Dede bir talibin mutfaına bakar duasını yapar, talip fakir ise de, dedenin Hak Ullah'ın verir. Dede talibin fakir olduğunu görür Hak Ullah'ın yani onun zekatını alr cebine koyar, böylece talip vecibesini yerine getirmiş, dede de kabul etmiş olur. Sonra dede almış olduğu parayı tekrar talibine geri verir. Biz Borçlülükleri arasında alınmış bu türden hayır para veya malların alan şahsın alması kabul edildikten sonra, hayır sahibinin vermesi için ihtiyaç bir kimseye yönlendirilmediğine ahit olmuştuk.

Bingöl'ün Alevi inançlı Zazalarda çift hanım almak düününlük sebebi olarak sayılır, bu tür kimseler yol düünüdürler. Hak yenmemesi çok önemsenir. Geçmişte köpeğini dövdüğü için düünü hükümüne muhatap olan bir Alevi'ye, •Aliyi Cengan denir diye bilinen ve hep bu olay hatırlaması için bir kazan hediye edilir. Dedelerin söyleminde; •Size kimsenin malı helal değildir, hiç kimsenin namusu size helal değildir, size yapmaz istemediğiniz bir muameleyi başkasına yapmayınız, yapamazsınız zı felsefesi esas alınır.

Alevi Zaza evinde geyik postunda namaz kılmak ayrıcalıktır, itibarlı bir ibadettir. Av yapmak günah sayılır ve bütün canlıların ya da ama hakkı vardır inancı hakimdir. Balık yenmez, Cuma akşamları balıkların göllerde toplanıp zikir yaptıkları inancı vardır. Da keçileri ve geyik türü boynuzlu hayvanların avlanması kesinlikle yasaktır. Bunların, Hz. Musa Peygamberin sürüsü oldukları inancı vardır. Güvercin ve Turna da itibarlıdır. Bunlarla ilgili efsaneler, anlatılar ve inançlar vardır. Ayrıca da itibarlı bir hayvandır Kurt ve Çakal'dan daha yakın bulunur. Tavandan yenilmesi aybağı yolu itibarıyla yasaklanmıştır.

Bingöl'ün Zaza Alevi'sinde güne ile aya inanç itibarıyla e it mesafede durulur, Ate e su dökülmez söndürüleceği zaman toprakla kapatılır. Komuya akşandan sonra ate verilecek ise hepsi verilmez, bir kısmı alınır, akar suya tükürülmez kirletilmez.

Bildiriş ahipleşinden Muhittin Özdemir, Şafilik Arap üşünüş anış a da daha ziyade Horşan Maveşünneht üşünüşdür, dedi. İş kenderş Oymak Bingöl'de Miş yoneşlik faaliyetleşini anlatırken; miş yoneş, inş anlaşı din adına hayırlı olmaş ı için miş yoneşlik yapmaz, zira öyle olş a idi faaliyetleşini ülke indeki ateş tereş yöneltirdi. Miş yoneş yöneldiğı kiş enin menfaati için değıl, kendi menfaati için bu faaliyeti yüşütür. Dini değı tişildiğı için biş inin değıl kendi menfaati vardır, demektedir.

Sempozyumda herş bildiriş ahibi için birş müzakereci beliflenmi ti. Sanırım bunlarđan biş i idi, yeşinde birş açıklamaş yaptı. Konu macı açıklamaş ında; taşih boyunca din ile diş izlik araş ındaş avaş olmamı şır. Sava larş geşçek din ile Allah'ın şeddettiğı din araş ındaş olmu şır. İş lam dini tek Tanrıdır. İş lam'dan evvel de Allah'a inanılıyorduş ancak aşacılarş da ko uluyorduş. İş lamın şeddettiğı i te bu ařacılarđ

Doğan Kaş u'nun Yönetim Kurulu Başkanı Olduğu Bin-Def'in raporundan, çalı mamızla ilgili bazı maddeler alarak fikir vermek i tiyoruz. "Feodal ili kilet toplum al dönü ümün ağılanma nı güçle tirmekte" "A ifet kültürü ve a abiyeti tartı maya açılmalı, a ifet kültürünün p ikoloji ve bu p ikolojinin toplum al fayda ve zarar yönü tartılmalıdır." "Tevekküle dayalı kaderci dünya görü ü terk edilmelidir." "Ataerkil aile yapısı ve anlayışı orgulanmalı, bu yapının kültürel, s oyal, p ikolojik ve ekonomik boyutu, beleyicileri ile birlikte tartı maya açılmalıdır." "Soyal bağımlılık kültürünün toplum al ve bireysel yarar ımları gözden geçirmelidir." "Devletten beklentiler azaltılmalı devlet merkezli dü üncelefe prim verilmemeli." Devletçi görünen ancak devletin imkanlarını kullanan, devletten be lenen güçlere bu imkan tanınmamalı." "Din bir fenomen olmakla birlikte en çok i ti mar edinen bir realitedir. Toplum al hizmetlerde ve bireysel yarar ağılamada, siya ette etkili olan bir dinamik olmaktan acilen çıkarılmalıdır. Kimenin dini veya din kar ılığını kullanma hakkı olmamalıdır." "Ağalık, beylik, eyitlik, eyhlik, e fattan ki iler vb gibi soyal aktörler etki izle tirmelidir." "Benim köyümden peygamber çıkmaz inancı tartılmalıdır." "Gelenek el yapının toplum al rol payla nımı ve mantığı tartılmalıdır." "A ifetçi kültürü canlandırıcı çalı maların ve i teklerin mantığı tartılmalıdır." "Kültür temelinde bir afaya gelememi olma ihtiyacı orgulanmalıdır." "Mevcut yapının olu ma nda dinin etki i toplum al taraflarca tartı maya açılmalıdır" "Sünnilik ve Alevilik gibi ayrı maları tetikleyen nedenlerin etki izle tirmesi için çalı malar yapılmalıdır. Bu ayrı malar kimseye fant ağılamamalıdır." "Sünnilik ve Alevilik gibi ayrı maları siya al tercihlerin ve toplum al yapılanmanın önemli argümanı olmaktan çıkarılmalıdır."

Deflediğimiz halk inançları kı mına geçmeden "Bingöl'de Soyal ve Kültürel Ya am" isimli e fin inanç konus u ile ilgili kı mlatına yet vermek i tiyoruz .Doğan Kaş u'nun bu çalı ma ş indan ş onfa e a en bu konuda açıklanacak fazla bir ey de kalmıyor. Kitabı Okurken İ mail Be ikçinin Alikan A ifeti isimli kitabı ş atı ş atı gözümün önüne geldi. Be ikçi çalı maları ile Güneydoğu Anadolu'da in anların olaylar kar ılındaki tavı konus unda çok etkili olmu . Bunu Bingöl'e giderken otobüs te tanış tığım Elazığlı emekli i ci ile yaptığım sohbetlerde çok net olarak gördüm Doğulu in anımızın men ubiyet duygus u için gerekli paradigmanın ilk temel ta larını Be ikçi atmı tı. Zamanla bu i tikamette üretilen e efler çizgiyi derinle tirmi bazen Be ikçiye te ş de düş ebilmi tı. Ancak O'nun siya i zihniyet farklılığının ilk mimarlarından olduğu anlaşı lıyor. Elazığ yöre ninin bir kı m ana dili Kı rmançca olan faaller, Demirci Kava ile siya i amaçlı olarak kutlanılan Nevruz ar ş indaki bağı , bu uufu ma yarılı mın bir tezahürü olarak efgiliyor. Bu konuya muhtemelen Bingöl'ün Ş afii inançlı Zazalar'ın Nevruz kar ılındaki, İ lamiyet dı ıdır, Zerdü izm inancısıdır, bölge kültürünün ürünü değildi te hı leri muna eheti ile de dönebiliriz.

Doğan Kaş u e ş efini soyal olarak yazmı , kitabındaki ilginizi çeken her orijinal te ş pili aktarmaya ve yorumlamaya kalkmak doğaldır ki anlam ız olurdu. Bazı fikir vefici kı a açıklamalar atırdıktan ş onfa inanç kı mı üzerinde daha fazla durmak i tiyoruz. "Çokca bilinen bir a ifet kültürü yoktur...Kan bağına dayalı bir a ifet anlayışı ve kültüründen ziyade bölge el tanımlamayla ifade edilmeye çalı ilan bir a ifet anlayış ından bah edilebilir. Son zamanlarda bu yapıya canlılık kazandırılmaya çalı lmaktadır. A ifet kültürünü canlandırma, bir a ifet ile kendini nitelendirme eğilimi olu maya ba lamı tı. Bunu zarafalı ve ilin geleceği için tehlikeli olarak görüyorum...Bingöl'ün elametini a ifet kültürlü ek enli değil, kültürle menin, s ağılıklı bir biçimde i leyen kültürle me üfecinin olu tufacağı bir gelecekte afamanın daha ağılıklı olduğunu dü ünüyorum....Ağalık, beylik, eyitlik, eyhlik, tarikatçılık gibi maddi ve manevi lider durumunda olan ki iler soyal yapının ekillenme inde etkili olmu , yanlı yapılanmı soyal bünyenin devamlılığını ağılamamı tı..." "Genel anlamda paylaşı labilir nitelikli vefilerin (ekonomik, soyal, siya i, kültürel) azlığı kar ma bir ili ki

kültürünün olu ma ına yol açmı tır. İlin tafihi ve kültürel zenginliği ahip olmama ı, yani geçmi i olmayan bir kültürün olu tuğu eđ ikliğin vaflığını hi etmek mümkün..” “Şeyh Sait kıyamından, onfa yöre alimlefinin idamı diyanet aleyhindeki propağandaladı etkilemi tır. Mollalar diyanette görev almaya ba ladıkça diyanet kurumunu me rula maya ba lamı tır” “te mi din adamlarının mollaların ekonomik kaynaklarını bölü meye ba lama ı molla-te mi din adamı ihtilafını artırmı tır.”

Doğan Kafa u'nun tamamen halk inançları ağırlıklı te bitlefi bizim öncelikli alanımızdır. Yaptığı te bitlefin büyük bir kısı mı Türk kültürlü halkların ya amındaki ortak verilerdir. Bir kısım özgünlük arzeden te bitlefe evvelce tanı olduğumuz bilgilerdir Bütün bunlara rağmen bir hayli çarpıcı te bitlefi de olmu tur. Biz daha ziyade bunlara değinerek çalı mamızı zenginle tirmek i tiyoruz. “Çuma günleri ağaç ke ilmez, çoğu yerlerde çalı ılmaz ve tatil olarak kabul edilir..”

“Adaklar genellikle ziyaret yerlerinde ke ilir. Adadı adayan ki i adadı adarken yer belirtmi i e belirttiği yerde ke er. Ya da uğur getireceğine inanılan yerlerde adak ke ilir. Ancak en çok ziyaretlerde ke ildiği bir gerçektir.” Bize göre kuş al olarak kabul edilen bir mekanda kuş allığın inanılan bir uygulananın yapılması ibadeti katmele tır olmaktadır. Adeta nur ü tüne nur gibi bir anlayı .

“Ahifet karde liğini gerçekte tifen kim elefe hem dünya hem de ahfette aynı yerde olacaklarına inanırlar...ahifet karde liği aynı tarıkata men up ki ilefe afa ında daha yaygındır. ..Ahifet karde lefinin evliliklerine dini bir engel yoktur...Kan karde liğinde i tenilmeme i halinde taraflar bir i veya iki i karde liği bozabilirler”() Süt karde liği aynı anadan doğmamı olmakla beraber aynı anadan üt emmekle olu uf ve zafufet olmadıkça pek i tenilmez, zira gerçekte karde gibi mütalaa edilen bu karde lefe evlenemezler

“Sadaka vermekle ilgili gelenek ve inanı biçimleri farklıdır. Kimi yörelerde yeni doğmu çocuğın ba ı etrafında pafa, ziyaret e ya ı vb çevirelek adaka olarak dağıtılır. Bunun amacı çocuğın mü ibet ve kötülüklerden korunması ağlamaktır.(...) Kimi yerlerde verilecek adaka ba ın etrafında çevirelek verilir. Ba vücudun tamamını ifade eder.(...) Sadakaların yoğun olarak verildiği gün Cuma abahıdır. Kimi yerlerde adaka niyetine abahın erken saatlerinde, kapı önüne bir kalıp abun bırakılır(...)Bazı yörelerde bir hayvan ha talanan ki inin etrafında birkaç kez döndürüldükten onfa ke ilir ve eti adaka niyetiyle dağıtılır. Verilen her adakanın bir mü ibetin önüne geçeceğine ve onu engelleneceğine inanılır.” ()

Bu uygulamalar Türk kültürlü coğrafyada sık görünen örneklerdir. Biz ba ında dolandırma ile etrafında dolanma ve tavafe afa ında bir bağıntı olduğu kanaatini ta ıyofuz. Dönem ile etrafında dönülen ahı yatır veya ha ta afa ında manevi bir elektifiklenmenin olduğunu, tavafta yardım alındığını ve döndürülen ne nenin muhtemel bir olu uzluğu kendine çektiği inancı bulunduğuna dair olan te bitlefinizi, Diyarbakır'a götürdüğümüz bir bildiri ele aldık D. Kafa u yaptığı te bitlefi ile mü tik dönme ve döndürme inancının bir kültürlü çalı malara katkıda bulunmu tur.(.....)

“Aynaya, ak am hava karadıktan onfa, bakılmaz. Özellikle Perembe ak amları çocukların aynaya bakmaları ho bakılmaz. Çocukların korkacağına, çocuğın güzelliğinin aynaya geceğine inanılır. Gece aynaya bakmanın inanı çirkinle tifeceği inancı da vardır. Lq uha olmu kadının gece aynaya bakması ta vip edilmez, aynaya baktığı taktirde cinler

tarafından çarpılacağı bakanın yüzünün gece gibi kafa olacağı inancı vardır. Kırık aynaya bakmak uğur uzluk getirir.” ()

Ak amdan sonra aynaya bakılmaması gerektiğine, çocukların ve hamile kadınların aynaya bakmalarının doğru olmadığı inancı çok yaygındır. Kırık aynaya bakılmayacağı gibi kırık aynanın bulunduğu da uygun bulunmaz. Ayrıca aynaya bakılacak fal açıldığına dair te pitler de vardır. Rüyada ayna parlak gelecek olarak algılanır. Bir çok yerde meşela Kafapapahlarda ayna inancını mi olarak da geçer. Doğu Karadenizde nazarlıklara ayna konulduğu da olur. ()

Bingöl’de ya amakta olan gece tırnak keşilmeyeceği e iğe oturulmayacağı, çocuğun üzerinden atlanılmayacağı, bir defa atlanılması e tekraf bir defa daha atlanması gerektiği ağı i halde çocuğun boyununa kışa kalacağı inancı Türk kültür coğrafyasında birlikte yaşanılan halklarda ortak olan inançlardandır. Keza bugün Bingöl’de uygulanan bütün tür ve alanları ile kültür coğrafyamızın aif keşimlerin de aynen görülmektedir. İp bağlamak, aç kılından yafatlanmak, bögülü elma tütü bir eylem yedirmek ayetleri teş okumak, damadı geşdek geçiş i bağlamak gibi uygulamalar da ortak kültürün Bingöl’deki tezahürleridirler. Keza fal ile ilgili inanç ve uygulamalar da tamamen mü teferktir. Büyünün ortadan kaldırılmasını yöntemleri de hayvan kafa şı, eş un, nefes , muşka gibi uygulanı gelen inançlardır. Ziyaretlerle ilgili inançlarda da kültür coğrafyasının aif keşimleri itibarıyla bir fark yoktur Bingöl’de de çaput bağlama ve ta yapı tırma uygulamaları vardır.

Bingöl halk inançlarına göre camide yıkanan ölünün fuhu camide kalır, camii bo iken içinde kötü ruhlar batınmaz. Yeminlerin büyük bir kı mını cami üzerine yapılır. Camiye kötü niyetle girenin onu kötü olur. u te pitlerden cami üzerine yemin edilme i bizim için yenidir. Cinlerle ilgili Bingöl’deki inançlara göre cinlerin de iyi i kötü ü, bilgili i cahili, inançlı i-inanç ızının olduğu inancı vardır. Cinler defte ağızlarında, çatı altlarında, dar yerlerde, ku burnu bitki inin olduğu yerlerde, mezarlıklarda, hafabe olmu yapılar da hayvanları buldukları bo afazilelerde bulunurlar Cin çarpılması ilkbaharda daha çok fa tlanılmaktadır. İlkbaharda taze çayırın üzerine oturanı cin çarpacağı inancı vardır. Cinler çarptıkları in anların çarpan cinin ş mini öyleme ini ş temezler, hortum biçimindeki toz bulutunun cin düğünü olduğuna inanılır, cinlerin çarpma ndan hamile ve yeni doğum yapmı kadınların kofunması için yanlarında demir parça şı bulundurulur. Gelinin cehizini cinlerden kofumak için gelin bohça ina demir parça şı konulur. Cinin çarptığı yerlerden birş i de kapı e ikleridir, e ikte oturanı da çarparlar. ()

Bu te pitler daha ziyade bu konuda bilinenleri zenginle tırme özelliklidirler. Taze çayırda oturanları cinin çarpması şı, gelin bohça ndan gelinin cehiz çalma şı, cin çarpmalarının ilk baharda daha yoğun olma şı, hortumun cin düğünü olma şı, bizim için yeni te pitlerdir. Biz cinleri in anlar gibi çalgılı düğünler yaptıklarını, bunun için belirli alanları ve geceyi e çmi olmaları çok kim enin bu düğünlere katılıp çok ş onfa teş bacaklarıyla cinleri göfünce korku ile kaçtı tıklarını veya bir vş ile beş mele getirince cinlerin kayıp oldukları te bit etmi tik.()

“Gökku ağı altından geçen ki inin cin iyet deği ikliğine uğrayacağına , öleceğine, tüm dileklerinin kabul olacağına cennete gideceğine inanılır, ona ula ılamayacağına gökku ağının ucunda bir küp altının olduğuna, gökku ağını göfen kim enin lafının geçecek eceğine, ucu şı da şı e yağmurun yağacağına, kafada şı e yağmurun yağmayacağına, gökku ağının çıkmış şı ile yağmurun duracağına inanılır. Gökku ağı Hz. Fatma’nın Ku ağı olarak algılanır, bulutun ü tünden yan ıyan Allah’ın nufu olduğu kabul edilir. Kimi yölelerde “Ey ık ve Fatık” olarak nitelendirilir.()

Gökku ağı ile ilgili inançlar daha farklı varyantları ile birlikte Türk kültür coğrafyasında ya amaktadır. Ancak yağmur ile ilgili bağlantı na dair olan inançlar ile kupa altın boyutu bizim için yeni olmu tur.

Bingöl'de dü en s abunun dik gelme i, hamurun parçalar halinde s içtama ı s çay bardağında dem parça nın kalma ı mış afir geleceği ekinde yorumlanır ki, bu inançlar çok yaygındır. Anadolu'nun s aif ke imlefinde küçük çocuğun bacaklarının afa ndan geriye bakma ı da mış afir geleceği ekinde yorumlanır. Halk inançlarında k

DİKKAT ATLANMA VAR

Kötü fuya gören fakir s adaka niyetine s abun verir s abun elden ele vermez veya elin te i ile verilir, büyüün bozulma ı için akaf s uya s abun atılır. Umumi yerlerde ehif banyolarından aftan s abun geri getirilmez, füyada s abun görmek acı i afeti olarak yorumlanır

Çal/folluğuna yumurtlamayan tavuğun uyarılmak üzere kıcına tuz s üfülür, böylece aftık folluğuna yumurtlayacağına inanılır. Tavuğun horoz gibi ötmę i uğuş uzluk s ayılırken, kimin evinin önünde öte i e o eve uğuş uzluk geleceğine inanılır ve s ahibi tarafından ofada ke ilir. Bazı yölelerde öten tavuğun eti yenilmez, kafa tavuğun ötü ü ha tanın öleceği ve ak tavuğun ötü ü j e s ağılına kavu acağı ekinde yorumlanır. Keza köpeğin kuft gibi uluma ı, s uyun bulanık akma ı, Ölüm ku u/Bayku 'un ötmę i ölüm haberç i olarak algılanır. Kafa köpek be lenmez, kağanın ötü ü yeni bir habere i afettir. Kağa öttüğü zaman "kele xef" denir. Ellefin göğü te çapraz bağlanma ı da uğuş uzluk s ebebi s ayılır. Uğuş uzluk me aji veren olaylarda "Hayır haber" veya "Hayır olur İn allah" denilme i çok yaygındır.

Bingöl halk inançlarından yapılmı bu te pitlefin büyük çoğunluğu Anadolu genelinde

yumuftayı duvara çalafak kırmayı i tenir. Gelinin kucagına bereket ve bol erkek çocuk temenni i ile erkek çocuk vefilmeyi uygulamaya burada da fatlanir.

Bingöl halk inançlarında çocuk sahibi olunabilmesi için ziyaretlere, eyhlerle ve eyyitlerle gitme inanç ve uygulama vardır. Hamile hanımın doğacağı çocuğun cinsiyetine tahmin için bazı inançlar vardır. Göbeği yuvarlak ve büyük ise doğacak çocuk erkek, sivri ve büyük e kız olur. Çene kıymı etli olan küçük ba hayvan kafa kız çocuğa işaret eder. Midede yanma olan anne erkek çocuk doğurur. Bana kız atılan hamile kadın kafın ve bacasını kağıdı doğacak çocuk kız olur. Erkek doğuracak annenin eşi kalınlaır. Dük yapan anneler için “Ta İndirilir” İp bağlatılır ipi imam zade bağlamalıdır. Göbek bağı makala keşilir ve makala 3 gün boyunca yatağın dibine konur keşilen uç ip ile bağlanır, artan ip yakılır külü bağa üflür. Göbek parçası hayvan üfününe içine atılır ve aile çok çocuklu olur. Çocuğun zeki olması için parça zeki birinin ayaklarının altına atılır. Bazen da iyi bir melek sahibi olması için teniyor ise parça o aının ayağının altına atılır Bu bağı aklayanlar da olur bu bağı keşenlere “göbek neneği” denir. Bu arada bağı uya atan veya topfağa gömenler de olur.

Bingöl’de çocuğu olmayan kadınlar hamile kadınlarla haş talığı ona da geçeceği için göfütülmeği tenilmez. Çocuğu ya amayan kadınlar için kırk akrabadan toplanan para ile elbise alınır, çocuğa ya amaçı için bu elbise giydirilir. Hacca ve kuşal yerlere gönderilmi elbiselerin hikmetine inanılır. Hacdən getirilmi boncuklardan kolye yapılır ilkin annenin önüne çocuğun boynuna takılır

Türk kültür coğrafyasının ait yerlerinde de fatlanılan Bingöl halk inançlarından değerlerine örnekler; Bazı yörelerde kulağı denilen çocuğun kulak deliğinden kafa köpeğın kılı geçirilir, 7 yıl ü t ü te kurban keşilir, çocuk erkek ise 7 yıl aç keşilmez ayrıca 7 Mehmet’ten birer parça bez alınır birbirlerine eklenir giyi hazırlanır 7 yıl çocuğa giydirilir. 7 yıl boyunca çocuğun açını aile keşmez, aç ba kalafına keştilir. Baka bir uygulamada da 7 Mehmet’ten para toplanılır bu para ile delinen kulağa gümü küpe takılır. Adı Mehmet olan 7 ki iden birer çivi alınır bunlar bir horozla birlikte hocaya götürülür, horoz keşilek kanı çivilere üflür bunlar demirciye ezdirilip bilezik haline okulur ve 7 yıl boyunca çocuğun koluna takılır

Çocuklara Peygamberi mi, güzel isimler, 12 imamın isimleri, Dede isimleri konulur on zamanlarda Kürtçe ve Zazaca isimler koyulması yoğunla mır. Çocuklara daimi isimlerinden evvel “Göbek Adı” olarak Fatma Muhammed gibi dini isimlerin vefilmeyine fatlanılır Kanaatimize göre dini isimlerin konulması kültür coğrafyamızın harçlarındandır. Etnik kökenleri isimlerin eşilmeleli kültürel ortaklıkta çözümeleli yol açabilir. Gidelek kültürde övenizm balar ki bize göre, aygın bir geli meş ayılmaz Zazaca ve kürtçe isimler de konulmalıdır. Bu isimler Zaza ve kürt olmayanlarca da paylaşılmalıdır. Geçmi te Zaza ve Kürt olmayanlarca bu isimlerden isimler konulmamı ise bize göre hatalıdır ve kültür övenizmi yapılmır. Türklük bir ırkın veya kavmin değil birlikte yaayan halkların ortak ürettikleri kültürün adı ise ki bize göre öyledir, kültürde de taraflar birbirlerini öteki durumuna okmamalıdır. Türk kültür milliyetçiliği bize göre a ifet kültür avunuculuğu değildir

Çocuğun babası, kendi baba ve annenin yanında çocuğunu kucagına almaz Edebe aykırı bulunur. Çocuk göfme geleneğinde de farklılıklar göfülür. Çocuk yatmakta olan annenin üzerine üç defa bıfakılıp alınır. Anne ütünü içtikten sonra anne “En büyük

Allah'tır" der ve daha sonra çocuk yatağa almır. Bu uygulama farklı ekilefi ile diğer yörelerimizde de görülür. Bazen be için bir tarafından bebek öteki tarafına 3 defa el değeri tıfılır. Bazen çok çocuklu bir anneye bebek üç defa atılır gibi yapılır. Bütün bunlardan amaç görünmeyen kötülüklerden bebeği korumaktır. Bu arada bebek be iğine beş inelş iz konulmaz veya bebeğin be iği be ik bo iken sallanılmaz. Bu benzeri inançlar aynı aynı bütünüün parçalarıdır. Kafa iyelefi kandırmaya ve böylece bebeği korumaya yönelik uygulamalardır. Bingöl'de, kırkı çıkmama anne ve çocuğu zorunluluk yok ise e ikten di arıya çıkarılmaz Di arıya çıkarılma mecburiyeti var ise çocuğun kundağına demir veya ekmek parça konulur. Doğum yapmış kadının kırklarını kırkı mama için özen gözetilir. Çocuğun kırkı çıkarılmadan e ikten di arıya ate de çıkarılmaz aksi halde çocuğun ate leneceğine inanılır. Yarı kırkı ve kırkı çıkarılırken yabancıların görmemesine dikkat edilir

Kırklama ilemi de farklı yapılır kırklama uyu hazırlandıktan sonra kadının bir i tepih çeker ve her tepih üfş üfş ini okur sonra bu tepih kırklama uyu batırılır ve bu u çocuğun başına dökülür kırklamadan artan u, temiz bir yere, böğürtlen veya kuyubunu ağacının dibine dökülür

Başka bir kırklama uygulamasında, kırk buğday tane işe edilir kırklama uyu atılır ve kırklama bu u ile yapılır, buğday taneleri kırk kırkı mışın diye gömülür. Afta kalan u toprağa dökülür, bu u başka bir u ile kırkı üfş üfş e bebeğin başına benzeyeceğine inanılır. Bazı yörelerde bebek iyi temizlenmiş diye leğen üzerinde yıkanır Bingöl'deki bu uygulamada yer alan buğday tanelerini yerini bölgelere göre, fındık taneleri, veya faulye taneleri de alır. Kırkı uyu, kurban gözü veya kırık gözü de konulduğu olur.

Doğduğu günden itibaren her gün bebeğin üzerine önce üzgeç tutulur ve kırk kırkı u dökülür, sonra banyo yaptırılır. Kırk gün bitince çocuğun başına tekrar üzgeç tutulur ve kırk kırkı u dökülür, mum yakılarak çocuğun yıkandığı leğene damlatılır. Kimi yerlerde çocuğun kırkı çıkıncaya kadar be içinin yanına ekmek üpüğü ve bir tane u bırakılır.

Kırklamada başa atılı olunmaması ise çocuk gelişmez. Bu takdirde, çocuk tanınmayan bir mezara bırakılır, çocuk ağlasa kırklamada akıllık gidefilmi olduğuna ağlamaz ise öleceğine inanılır.

Bingöl'de Kafa u'nun tepitlerine göre, di çıkarma uygulamaları farklıdır. Çocuğun di çıkarmakta olduğunu ilk gören ona hediye alır, ufak bir tören yapılır, buna "Hedik Dökme" denir Bunun için dövme ve nohut pişirilir, ortaya serilen offa bezinin üzerine makas, tarak, altın, Kur'an- Kerim ayna, kitap gibi eşyalar konulur. Çocuğun başına birkaç tane hedik bırakılır bu hediklerle di leşi ağlam ve düzgün olan bir i yer, böylece çocuğun di leşinin ağlam ve düzgün olacağına inanılır.

Anne çocuğunu banyo yaptırmadan evvel elini hazırlanan uya okur ve "bebeğin kırkı bebeğe, yılanın kırkı yılan, keftenkelenin kırkı keftenkeleye, hayvanların kırkı hayvanlara" der Bununla amaç aynı kırk gün içerisinde doğum yapan kadın ve hayvanların kırklarının kırkı mışını önlemektir..

Sakızla ilgili inançlar da tamamen ortaklıklar içerir, sakız çiğnemek, bayanlar tarafından sakızın çiğnenmesi, akımdan sonra çiğnenmesi, Cuma günü çiğnenmesi uygun bulunmaz hamile kadının sakız çiğnenmesi halinde bebeğinin alyalı olacağına inanılır

Herkeş i yoldan çıkarabileceğine inanılan eytandan korunmak iş tenir. “pı ıoñ eytun” denir. Bu ve benzeri inançların Türk kültürü halklar da ortak olma ş ı çok doğaldır. Zira bu coğrafyanın eş ki ve mevcut dinlerini birlikte paylaş mış lar ve kom u dinlerle birlikte temas kufmuş larıdır. Biz teş pitlerimizle ta imaya çalı tığımız inançları tefim ve değimleri ile de ta imaya çalı yoruz.. Böylece inkar ş apmadan, yok ş aymadan, ş adece ya ayan halk kültürlerinden bir ş ine ş ünlük ve öncelik vermeden ş e itliliğin tümü ile ya ama ş ını amaçlıyoruz. Halk kültürümüzün daha ş ıkı tanı olma ş ını amaçlıyoruz. Bize göre ayrılıkların azaltılmalası aynılıkların artırılmalası birlikte ya amayı daha kolay kılacaktır. Ancak deyimlerin ortak Türkçe’ye aktarılmalasında Kıfmanca bilgimiz ş yetmeyebiliyor. “Lanet köñ eytana” türünden deyimler ve eytanın eñinden korunmak ş teğ i coğrafyamızın ş aif keş imlerinde de görölmektedir

Bingölde yazatın da belirttiğ i gibi, “Haş talık, ölüm, mezar ve ağıt geleneğinin ve inani biçimlerinin yefelliğ i göze çarpır” bize göre halk kültürünün de veş iyonlaş ını olma ş ı doğaldır. Doğal olmayan bu farklılıkların kültür ayrılığ ına dayalı ihtilaflara dönü türölme ş idir. Öleceğine kanaat getiren haş tanın üzerine Kufan’ı Keş im okunur Böylece haş tanın üzerine ş ahmet yağacağ ına, günahlarından arınacağ ına, aytandan uzak tutulacağ ına inanılır. Sağ el i afeş parmağ ı açık kalacak ekilde diğ er parmakları kapatılır. Süfeklü kelimeyi tevhit kendi ş ine tefarflatılır. Ölen haş ın yıkanma ş ında vaş iyeti dikkate alınır ve yıkayan ş üfekli “guffaneke ya ş ahman” der. Mezar kazım ş ı ş ında hayır ş ahipleş ince ekmek helva ve mey imlik meyve ikfama edilir. Ölünün yefine getiremediğ i ibadetleri için ş katı verilir ve 70.000 defa kelimeyi tevhit çekilir. Bazı yeflerde ölü evinde yemek pi ş ilmez iken bazı evlerde pi ş ilir Ölünün kırkı çıktıktan ş onra ölünün Hayrı için verilen yemekte ekmek ve helva verilir. Ölüm helva ve düğün pilav ile ş imgelenir Ayrıca ölü yemeğ ine gelmeyenlerin evlerine yemek de gönderilir. Acaba bu bir nevi helalık almamı? Ecel gelince koç boynuzunda ş aklanmanın bile fayda ş ı yoktur, topraktan geldik toprağ a gideceğ iz inancı ile mevta bekletilmeden defnedilir. Her ş er embeyi cumaya bağlayan gecede verilen ölü yemeğ ine “ume merdu” denilir. Ölünün yıkanma ş ından aştan ş u ile ölünün giş ileş inin yıkandığı da olur. Bir kş im elbş ileş fakire verilirken bir kş imi da ş aklanabilir. Cenaze çocuk ş e battaniyeye ş aşılarak, büyük ş e tabuta konularak ta mır. Cenaze ta ryanlar 1-2 dakikada bir el değ i tifier Anadolu’nun bazı yeflerinde bu değ i me ş imi 7 adımda bir olur.

Bingöl'de ölünün yumu ak topraktan yapılan ya tık vardır belinin altına konulan ya tığa da “balı ma” denilir. Ba ve ayak kı mına dikilen ta lafa da “bergueli” denir. Mezarın etrafına dizilen ta lafın Ak olma ı ölünün Salih amel s ahibi olduğu ile izah edilir. Telkin verilirken cemaat iki adım geri çekilmi olmalıdır.bayanlar erkek cemaatle birlikte mezara yakla tırılmaz, onlar kenarda ağıt yakarlar ve daha sonra mezarın yanına gelirler. Ölü ahibine mezar kazdırılmaz zira o hal biran evvel kurtulmak i tiyoruz anlamına gelir. Buluş çağına ermemi çocukların orğuş uz suş iz cennete gireceğine inanılır. Anadolu'nun ş air ke imlefinde de ya ayan bu inanç, köfte ölülefin anne ve babalarını cennete ta ıyacakları ekinde anlatılır.

Mezarlığa girerken dua okunması, elam verilmesi, mezara baş lınması, ziyaretlere gömülme i teği, kuş al topraklarda ölme arzusu halk inanç kültürümüzün ortaklıklarındandır. Bingöl'de ak amları mezarlıkta fatiha okunmayacağı inancı vardır ki bizim için yeni bir teş pittir. Bingöl'de fatiha için mezarın baş kı mında okunurken bu uygulama Anadolu'nun bazı yörelerinde bazen deği ebilmektedir.

Doğan Kafa u'nun teş bitine göre bayramda ölenlerin ruhuna yoş ullafa para verilir, mezar ziyaretlerinde orada kim e yoş a mezarlara para bırakılır. Cuma günleri mezar ziyafeti yapılır. Kimi yörelerde Cuma günü ala okunmadan önce mezara gidilir, ba ucundan ba layarak mezarın ol tarafından ayaklarına doğru üç defa mezarın etrafında döndükten sonra, mezarın ayak ta ı altında oturularak ya in okunur veya dua edilir. Mezar ayak ta ı öpülür ve mevtanın ziyaretçisi gördüğüne inanılır Ölüye her eyin ayan olduğu inancı vardır. Bu teş bit bizim tavaf konulu çalı mamıza yukarıda da belirtildiği zenginlik katmı tır.

Bingöl'de, “ya tutma geleneği yöreden yöreye bir takım farklılıklar göt termektedir.Erkekler taziye boyunca akallarını keş mezlerken, ağıtları kadınlar yakarlar ş ik elbi eleş giyilmez ya 40. gün kalkar. Ölüme müteakip ilk bayram “Kafa Bayram” olarak bilinir. Ağıtlara co ku katan özel ağlatıcı kadınlar vardır.Ba kaları için öylenilen ağıtlarda, öç alma kin ve beddua temaları ağır baş ar. Taziyeye gelenler ölünün yefini alacak olana na ihatlerde bulunurlar Taziyeye çay eker gibi eylemlerle gelinir taziyeye gelenlere çay ve efbet ikramı yapılır. Geçmi te evlerde kabul edilen taziyelerde imdilerde bu maş at için kahve de kılalanmaktadır.1.Bingöl Sempozyumu'nda Abdurrahman Eş afi'nin verdiği “Bingöl'de Taziye Geleneği” isimli bildiri de kahve kılalama konusuna ayrıntılı yer verilmis tir. Biz Erbil'de camilerin yanındaki özel yapılmı taziye evlerine Güney Azerbaycan'da bu amaçla belediyeden kılalanmı çadırlara ve Özbekş tan'da ş e bu amaçla geçici olarak kullanılan lokantalara ahit olduk. Eş afi bildiri inde, taziye evlerinin olu maya ba ladığını taziyelefin bu özel evlerde kabul edilmeğe ba ladığını, cemaatten evvel fatiha okunduğunu yemeklefin kom ular tarafından hazırlandığını, meclş teki imamlardan ve eydalarından birş inin ölünün ruhuna fatiha ş temelinden sonra fatiha okunur , taziyeye gelenlere evş ahibi Allah hayrınızı kabul eş in deş on zamanlarda yapılan bu özel binalarda ş adece erkeklerin taziye i kabul edilir, taziye kahvede kabul edilecek ş e kahvehane 3

kıfalanır. Ayrıca Yenimahalle, Fatih gibi camilerin belirli katları veya bodrumları bu amaçla kullanılmaktadır. Bazen belediyeden caminin yanındaki özel yerler kiralanabilirken bazen daire sahibinin bahçesi bu amaçla kullanılmaktadır. Bingöl'de görülen bu uygulamaları Diyarbakır'daki Bingöllülerce de uygulanmaktadır.

Bingöl halk kültüründe inançlarla ilgili hususlar da vardır. Bunlar Allah tarafından yapılmış ilahi uyarılar olarak algılanır. Çığların dağlık alandaki inancından oluştuğuna inanılır. Şimşeklerin oluşması Yağmur Meleği'nin ağzının diğer melekler tarafından tutulduğu için emiş çıkamayan meleğin emiş gök güflemesi ve imiş çakması şeklinde tezahür eder. Ayın tutulması gökteki yılanların ayı yutmaya çalışması ile izah edilmektedir. Ayı kurtarmak için teneke ve davul çalınır, ilah atılır ezan ve şerâ okunur.

Yağmurun yağacak olması yol etrafındaki toprakların kaymaları ile anlaşılır. Ağaçların erken çiçek açtığı yıllarda yazın sıcak ve kurak geçeceğine inanılır. Küçük balık hayvanlarının doymayacakları gibi otlamaları kıtlık ve kuraklığa yorumlanır. Sonbahara doğru büyük balık hayvanlarının ne eli kaçmaları karnın yağacağına dalalet eder. Domuzun çok olduğu yıllar karnın çok yağacağına ve kıtlığın geçeceğine inanılır. Ekim aylarının çok olduğu çok olduğu yaz mevsiminden sonra kıtlığın geçeceğine inanılır. Kedilerin toprakta yıkanmalarından sonra dillefi ile yalanmaları yağmur yağacağı şeklinde yorumlanır.

Bingöl'de dağların öttüğü inancı vardır. Bu ötü yaylaya çıkma ve inişte geçişlere uyarı şeklindedir. Dolu yağdığında demir parçaları dolunun önüne atılır, doluya tutulan demir parçalarının doluyu yağmura dönüştürdüğüne inanılır. Doğan Karış u'nun eşerinde Cemfelele, Kafa Çaramba gibi nevfuz dönemleri ile ilgili inanç yüklü bilgiler de vardır.

Bingöl halk inançları içelikli çalışmalarıımızın bir aşada olması adına bildiği metnimizi de yazımıza almaya karar verdik.....

